

Historiador

Xavier Casals

La nova ultradreta i l'expansió del populisme

La ultradreta populista, és antidemocràtica? Suposa un retorn del feixisme? Aquest article analitza l'evolució del nou extremisme dretà d'ençà de la postguerra, en destaca els trets més definitoris, assenyalant tòpics erronis sobre aquest espectre polític i prova d'oferir elements per respondre les dues qüestions formulades. El professor Xavier Casals, fruit d'un coneixement profund del moviment d'ultradreta, l'ubica en el present i ofereix un retrat agre que la democràcia parlamentària ha d'afrontar amb valentia i intel·ligència.

El 1956 Giorgio Almirante, líder del neofeixista Movimento Sociale Italiano [Moviment Social Italià, MSI], plantejà així el dilema que afrontava:

La ultradreta ha trencat amb la cultura política de la seva àrea de procedència, el feixisme, i conforma un moviment d'oposició a la globalització.

«L'equívoc [...] és un que s'anomena ser feixista en democràcia. No som únicament uns estranys a aquesta [...], sinó també una insuperable dificultat d'aquesta democràcia».¹

Avui la ultradreta ha superat la incompatibilitat que Almirante assenyalà en assolir una «normalització»: és present a diversos parlaments (vegeu la taula 1), dóna suport extern a governs i forma part d'altres governs, com el nou executiu grec format per Lucas Papademos del novembre passat. Aquesta situació ha estat possible perquè la ultradreta ha trencat amb la cultura política de la seva àrea de procedència, el feixisme, i conforma un moviment d'oposició a la globalització.

De la protesta antifiscal a la islamofòbia

Aquesta evolució —segons Piero Ignazi— s'ha desenvolupat en tres etapes.² La primera abastaria d'ençà de la fi de la Segona Guerra Mundial fins als anys vuitanta i es caracteritza pel predomini de tendències neofeixistes i nostàlgiques, essent l'MSI el referent europeu. Tanmateix, el 1973 feren ecllosió parlamentària els Partits pel Progrés a Dinamarca [Fremskrittspartiet, FrP] i a Noruega [Fremskridtspartiet, FrP] amb un missatge de protesta antifiscal i anti-*establishment* que adquirí una deriva xenòfoba en exigir que les prestacions de l'estat del benestar fossin per als autòctons, configurant un «xovinisme del benestar» o *Welfare Chauvinism*.

Taula 1. Vots de la ultradreta europea occidental amb presència parlamentària

<i>País (eleccions)</i>	<i>Partits</i>	<i>Vots (0%)</i>
Àustria (2008)	Partit de la Llibertat d'Àustria [Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ]	18
	Unió pel futur d'Àustria [Bündnis Zukunft Österreich, BZÖ]	11
Bèlgica (2010)	Interès Flamenc [Vlaams Belang, VB]	7.7
Dinamarca (2011)	Partit Popular de Dinamarca [Dansk Folkeparti, DF]	12.3
Finlàndia (2010)	Finlandesos de Base [Perussomalaiset, PeruS]	19
Grècia (2009)	Alerta Popular Ortodoxa [Laikós Orthódoxos Synagermos, LAOS]	5.6
Holanda (2011)	Partit per la Llibertat [Partij voor de Vrijheid, PVV]	15.4
Itàlia (2008)	Lliga Nord [Lega Nord]	8.2
Noruega (2009)	Partit pel Progrés [Fremskrittspartiet, FrP]	22.9
Suècia	Demòcrates de Suècia [Sverigedemokraterna, SD]	5.7
Suïssa (2011)	Unió Democràtica de Centre/ Partit Popular de Suïssa [Union Démocratique du Centre/ Schweizerische Volkspartei, UDC/SVP]	26.6
	Lliga de Ticí [Lega dei Ticinesi, LdT]	0.8

La segona etapa l'hauria marcada la irrupció a França del Front Nacional [Front National, FN], liderat per Jean-Marie Le Pen en les eleccions europees de 1984. L'FN reemplaçà l'MSI com a referent i esdevingué la «punta de llança» de la ultradreta: instal·là en l'agenda política la immigració i la inseguretats com a temes estel·lars, abandonà la nostàlgia i assumí el lliure mercat. Fruit de l'emulació que va generar, el Partit de la Llibertat d'Àustria [Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ] es radicalitzà, mentre el neofeixista Bloc Flamenc [Vlaams Blok, VB] integrà la retòrica

anti-immigració. Quan les aliances multipartidistes o «cordons sanitaris» privaren l'extrema dreta d'accedir al poder, aquesta radicalitzà el seu missatge fins al punt que l'FN i l'FPÖ esdevingueren els partits amb més vot obrer als seus països.

La tercera i darrera etapa s'inicià amb el segle XXI, a causa de dos factors. Un fou la participació de la ultradreta en governs de coalició (que augmentà l'audiència del seu discurs): l'FPÖ a Àustria (2000), la Lliga Nord [Lega Nord, LN] a Itàlia (2001) i la Llista Pim Fortuyn [Lijst Pim Fortuyn, LPF] als Països Baixos (2002). A la vegada, el 1999 feu un gir radical la Unió Democràtica de Centre/Partit Popular de Suïssa [Union Démocratique du Centre/Schweizerische Volkspartei, UDC/SVP], una formació de dreta integrada en la coalició de govern del país.

L'altre element que marcà la nova etapa fou la islamofòbia que suscità l'atemptat comès a Nova York per al-Qaida l'onze de setembre del 2001. La ultradreta incorporà aleshores com a tema central la denúncia de l'Islam com a religió de conquesta i associada a una colonització demogràfica d'Europa per immigrants musulmans. En aquest clima, tingué ressò a

La islamofòbia ha permès reinventar el discurs en combinar la defensa de les arrels cristianes i els drets de les dones o dels homosexuals pretesament amenaçats per l'Islam.

l'extrema dreta l'assaig *Euràbia* (2005), de Bat Ye'Or, que —tot simplificant— sosté que Europa ha cessat l'actitud de resistència a l'Islam per adoptar-ne una de submissió i d'integració al món musulmà del nord d'Àfrica i l'Orient Mitjà.³ La islamofòbia permeté a la ultradreta reinventar el discurs combinant la defensa de les arrels cristianes d'Occident i la dels drets de les dones o dels homosexuals pretesament amenaçats per l'Islam. Igualment, la islamofòbia generà un altre canvi: l'aproximació

de part de l'extrema dreta a l'Estat d'Israel, tot substituint en el seu discurs la comunitat jueva per la musulmana com a boc expiatori de problemes econòmics i socials.⁴

El resultat d'aquesta evolució, afirma Ignazi, és que avui assistim a «una difusió progressiva dels temes de l'extrema dreta en l'espai públic», en particular en el si dels partits moderats i conservadors.⁵ Tanmateix, les formacions d'Europa oriental —sense immigració estrangera rellevant— conformen un extremisme més heterogeni. Els seus partits comparteixen «un nacionalisme adreçat contra l'estranger en general, contra una po-

tència hegemònica exterior (primer Moscou, ara Brussel·les) i contra minories que resideixen al país». L'existència d'aquestes minories ha dut a incloure la discussió de les fronteres nacionals en l'agenda política i ha generat partits més orientats contra els països veïns que emmirallats en el passat.⁶

Una antiglobalització de dreta

En síntesi, si els feixismes emergiren en un context d'industrialització i classes socials nítides, amb l'anticomunisme com a aglutinador i una vocació totalitària, la nova ultradreta ho ha fet a l'era post-industrial, amb el comunisme extingit, amb classes socials desdibuixades i —com veurem— un discurs plebiscitari. Ara les formacions d'extrema dreta volen erigir-se en defensores de l'«home del carrer» davant les elits «corruptes» i les amenaces de la globalització: econòmiques (fluxos migratoris, deslocalitzacions industrials), polítiques (cessions de sobirania estatal a ens supranacionals) i culturals (rebuig de l'Islam, oposició al multiculturalisme). Com ha afirmat Cass Mudde, configuren la força d'oposició a la globalització de major èxit des del punt de vista electoral.⁷

La seva dimensió populista (un concepte sotmès a discussió permanent en ciències socials)⁸ és essencial perquè els dirigents ultradretans, segons Pierre André-Taguieff, s'adrecen al «poble» com a *demos* (dipositari de la sobirania nacional davant les oligarquies polítiques que segresten la seva sobirania) i com a *ethnos* (comunitat homogènia i sense divisions internes). En conseqüència, vertebren un discurs antielitista al voltant de dues oposicions: «els “petits” contra els “grans”» (o «els de baix contra els de dalt») i «el “poble” autèntic, arrelat en la seva “identitat” [...] contra els “cosmopolites”, “el partit de l'estranger”».⁹ Els partits tradicionals esdevenen ara «els partits de l'estranger» que hom combat exigint «prioritat» o «preferència nacional» pels autòctons.

Com aquesta extrema dreta és una realitat nova, els experts la designen amb una terminologia diversa: «ultradreta post-industrial», segons Ignazi; «nacional-populisme», segons Taguieff; «extremisme de centre», representen una definició encunyada pel sociòleg liberal Theodor Geiger;

La seva dimensió populista és essencial perquè els dirigents ultradretans s'adrecen al poble com a *demos* i com a *ethnos*.

«dreta radical populista», segons Hans-Georg Betz.¹⁰ En tot cas, aquest extremisme conforma una realitat nova en assumir part del llegat de la Il·lustració i distanciar-se dels discursos totalitaris d'entreguerres.¹¹

D'aquesta forma, aquesta ultradreta rebutja oficialment el racisme, que substitueix per un «elogi de la diferència», partidari de preservar la diversitat cultural i evitar mestissatges perquè en un futur no llunyà les comunitats foranes retornin als països d'origen. D'altra banda, exalça la democràcia plebiscitària, opció que permet instaurar i legitimar l'exclusió, com testimonià el referèndum que promogué el SVP/UDC el 2000 a Emmen (Suïssa) per decidir si els seus habitants naturalitzaven 52 residents estrangers (en rebutjaren 48 de l'ex-Iugoslàvia).¹²

En el pla organitzatiu, aquestes formacions ja no tenen afiliacions històriques o extremistes, volen erigir-se en partits-moviment, els seus noms tendeixen a designar valors (llibertat, progrés, futur, interès) o apinyaments patriòtics (lliga, front) i s'identifiquen amb els seus líders. Inicialment tenen poc desenvolupament organitzatiu i mobilitzen l'electorat a través dels mitjans de comunicació amb un discurs estrident. Tanmateix, si progressen a les urnes també s'institucionalitzen. N'és emblemàtic el cas de l'FN francès, el lideratge del qual ha passat a la filla del seu cap, Marine Le Pen, sense escissions. Quant al seus votants, aquests són ideològicament diversos i són anomenats «ninistes» en la mesura que molts d'ells no es defineixen ni de dreta ni d'esquerra.¹³ Hi són sobrerrepresentats els homes, i entre aquests els joves i treballadors, amb un nivell d'estudis baix i majoritàriament urbans, tot i que la base electoral varia amb el temps i els països. En aquest sentit, un estudi de Pippa Norris sobre la dreta radical d'àmbit internacional (no solament europeu) apunta que no es pot associar els seus votants amb aturats i perceptors de rendes baixes, atès que hi són sobrerrepresentats la petita burgesia, els professionals autònoms, tècnics per compte propi, petits comerciants i treballadors (qualificats o no).¹⁴

Quatre tòpics erronis envolten l'ascens d'aquests partits. El primer és considerar que llur avenç genera una crisi del sistema democràtic, quan succeeix a la inversa: l'extremisme irromp en davallar la confiança en el sistema representatiu. Sense entrar en el complex debat que explicaria el seu ascens,¹⁵ Patrick Moreau elaborà el 2001 un «teorema polític-conductual» que resulta orientador (la cursiva és de l'original):

[...] quan un sistema polític està dirigit per un mateix actor (o una coalició) durant diversos períodes legislatius, quan una societat s'assabenta d'un nombre creixent de diversos negocis foscos, quan la penetració burocràtica dels partits en l'economia és forta i quan el clientelisme és una pràctica quotidiana (el cas d'Itàlia fins al 1992 i d'Àustria fins al 1999), el populisme té moltes oportunitats. Fins i tot quan els negocis foscos no són tan freqüents, cada escàndol reforça, i això de manera acumulativa, el rebuig als partits establerts (cas belga) i a la política de l'Estat, presentada com un instrument en mans d'incompetents i d'aprofitats. A més, el paper dels mitjans de comunicació populars és clau en aquest *procés de gènesi d'una cultura de la protestació*.¹⁶

Les formacions de la nova ultradreta denuncien les elits polítiques com una casta corrupta i posen en l'agenda política inquietuds que els grans partits defugen, afrontant-les des de la demagògia: immigració, inseguretat, multiculturalisme. Ho diagnosticà el 1984 el primer ministre socialista, Laurent Fabius, en relació amb l'FN quan digué que aquest «planteja bones preguntes a les quals aporta falses respostes».

Un segon tòpic estableix una equació mecànica entre immigració i ultradreta. En realitat, la presència d'immigrants no genera per si mateixa un vot ultradretà; en canvi, el temor que suscita la immigració en indrets on no hi ha immigrants sí que pot generar un vot xenòfob (és l'*effet de halo*).¹⁷

El tercer equívoc, vinculat als anteriors, és considerar que la mera oferta electoral d'ultradreta crea demanda a les urnes, quan passa tot el contrari: l'elector interioritza les idees d'aquests partits abans de votar-los i experimenta el que s'ha designat com un procés de «lepenització dels esperits».¹⁸

El darrer equívoc que volem destacar és el fet de veure les temptatives de crear grups parlamentaris europeus com a proves de l'existència d'«internacionals negres» o d'un moviment europeu sincronitzat, quan l'ultranacionalisme d'aquestes formacions ho impedeix i les fa col·lisionar. Sobretot perquè hi ha partits defensors d'una confederació d'estats-nació (notablement l'FN), mentre que d'altres (com el VB flamenc, l'FPÖ o l'LN

La nova ultradreta denuncia les elits polítiques i posa en l'agenda inquietuds que els grans partits defugen, afrontant-les des de la demagògia.

italiana) preconitzen una concepció ètnica de la identitat europea.¹⁹ El resultat d'aquest dualisme ha estat el fracàs de successius projectes d'articular un grup parlamentari: l'Eurodreta promoguda per Almirante i l'MSI entre 1978 i 1988; el Grup Tècnic de les Dretes Europees [GDE], promogut per Le Pen i actiu entre 1984 i 1990; i el Grup Identitat, Tradició i Sobirania [ITS], vigent només entre gener i novembre del 2007. L'Europa dels ultranacionalistes, doncs, és contradictòria.

L'elector interioritza les idees d'aquests partits abans de votar-los i experimenta un procés de «lepenització dels esperits».

Les estratègies de contenció

Quan als anys vuitanta del segle passat l'FN inicià el seu ascens electoral a França hom assajà diverses estratègies per tal de frenar-lo. Estratègies que després s'han adoptat en altres països davant l'avanç de la ultradreta.²⁰ Tret del «cordó sanitari» per impedir que la ultradreta arribi al govern, la seva eficàcia és limitada i els costos polítics són elevats.

Il·legalitzar la ultradreta no sembla efectiu: el 2004 el Bloc Flamenc fou prohibit i continuà llur activitat com a Interès Flamenc [Vlaams Belang, VB] i augmentà la popularitat. L'opció és contraproductiva perquè situa aquests partits al centre d'una polèmica; genera un debat moral i no polític i no es poden debatre temes tan importants com la inseguretat ciutadana, la corrupció política o el patriotisme.

Silenciar l'extrema dreta en el pla mediàtic l'aboleix del centre del debat, però li permet emetre el seu discurs sense oposició i els seus líders es poden presentar com a víctimes de l'*establishment*. A més, l'opinió pública roman desinformada per entendre l'eventual ascens d'aquest extremisme.

Efectuar una «imitació» calculada del discurs ultradretà dels partits de dreta conservadora pot fer disminuir el seu atractiu a curt termini, però en assumir els seus temes els confereix centralitat i legitimitat i contribueix a «normalitzar-los».

Integrar als partits de l'extrema dreta al govern generà escissions a l'LN el 1994 i a l'FPÖ el 2005 i un ràpid declivi de l'LPF el 2002. Tot i així, les formacions d'ultradreta han trobat formes per projectar-se de manera simultània com a partits de govern i d'oposició: en el darrer executiu de

Silvio Berlusconi, l'LN actuà com a partit de govern donant suport al cap de l'executiu i com a partit d'oposició criticant els seus socis, l'Aliança Nacional [Alleanza Nazionale, AN, partit hereu de l'MSI] i la Unió dels Demòcratacristians i de Centre [Unione dei Democratici Cristiani e di Centri, UDC].²¹ Igualment, l'SVP/UDC ha promogut plebiscits contra la política del govern federal de la qual és corresponsable.²² A més, l'ingrés de la ultradreta al govern popularitza els seus temes centrals i fa lliscar l'escena política a la dreta.

Establir «cordons sanitaris» per frenar l'accés al govern aconseguix aquesta fita amb grans costos: facilita als líders populistes un discurs victimista; aquests poden denunciar que la resta de partits són «iguals»; relega la divisió dreta-esquerra del sistema polític a segon pla; i permet a la ultradreta capitalitzar l'oposició (el VB assolí el 33,3% dels vots a Anvers als comicis locals de 2006).

Cal modificar les causes que afavoreixen l'ascens de l'extremisme dretà i palesar les contradiccions i falsedats del seu discurs.

En aquest marc, com ja assenyalà Taguieff el 1995, cal modificar les causes socials que afavoreixen l'ascens de l'extremisme dretà (atur i precarietat laboral, degradació urbana, inseguretat ciutadana) i recórrer a la lluita ideològica més literal: palesar les contradiccions i falsedats del seu discurs.²³

Espanya: una ultradreta similar a l'alemanya?

L'Estat espanyol no ha conegut una ultradreta similar a l'europea per diverses raons.²⁴ A la fi de la dictadura franquista, el 1975, l'extrema dreta es caracteritzà per la nostàlgia del passat davant d'una població que volia un canvi democràtic pacífic. A la vegada, l'extrema dreta fou poc permeable als discursos xenòfobs per diversos factors: pel seu ultracatolicisme (portador d'una cosmovisió igualitària) i l'exaltació de la Hispanitat (que agermana Espanya amb Amèrica Llatina i el nord d'Àfrica); pel fet d'haver estat durant un llarg període de temps un país d'emigració i no receptor d'immigrants; i per la tardana erosió del sistema parlamentari, només visible als anys noranta.

En aquest context, la ultradreta només generà una formació neofranquista d'èxit relatiu: Fuerza Nueva [FN], liderada per Blas Piñar i present amb un escó a les Corts entre 1979 i 1982. Quan es dissolgué aquest darrer

any, no emergí un nou partit hegemònic ni un líder carismàtic i cristallitzà un mosaic de sigles canviants. A més, la irrupció dels populismes protestataris encarnats per José Mª Ruiz Mateos (actiu entre 1986 i 1994), Jesús Gil (1991-2000) i Mario Conde (2000) obstaculitzà la reconstrucció d'aquest espectre polític. Tot plegat dugué al fet que el vot ultradretà restés satel·litzat per Aliança Popular/Partit Popular.²⁵

L'Estat espanyol no ha conegut una ultradreta similar a l'europea.

Aquesta situació no conegué un canvi qualitatiu fins a la modesta irrupció de la Plataforma per Catalunya [PxC] en els comicis locals del 2003 amb quatre regidors. Amb seu a Vic i liderada per un exmilitant d'FN, Josep Anglada, la formació ha fet del rebuig a l'islamisme el seu tret ideològic més significatiu. S'ha expandit territorialment en els comicis locals del 2007 i 2011 (vegeu la taula 2), és l'única formació ultradretana de l'Estat amb presència institucional rellevant i compta amb el patrocini del VB i l'FPÖ i amb el suport de l'LN.

Actualment, PxC és un partit «en construcció», per tal com modifica el seu discurs.²⁶ Així, si el seu missatge original reclamava «un millor control de la immigració», el novembre del 2011 Anglada s'oposà al conjunt de la immigració (declarà que no entraria cap immigrant mentre hi hagués «un sol autòcton en atur»);²⁷ De la mateixa manera, la definició autonomista inicial del partit ha estat acompanyada de posteriors manifestacions regionalistes i autodeterministes; finalment, l'absència d'un posicionament en l'eix ideològic esquerra/dreta canvià en el Vè Congrés de PxC (maig del 2010), quan aquesta adoptà un «gir social vers l'esquerra sociològica», reclamà «un sector públic fort», s'oposà a la «política liberal de privatitzacions» i denuncià l'esquerra per afavorir el «gran capital» i «la immigració massiva».²⁸ En aquest marc, sembla plausible que la dificultat del partit per expandir-se a la resta d'Espanya després de dues temptatives el dugui a manifestar un catalanisme cada cop més visible amb l'objectiu de consolidar el seu espai.²⁹ La seva minva de vots en els comicis legislatius de 2011 (en relació amb els autonòmics de 2010) planteja una qüestió de difícil resposta: PxC ha iniciat un declivi o té dificultats per fidelitzar el seu electorat en unes eleccions legislatives?

Taula 2. Evolució del vot a Plataforma per Catalunya [PXC] (2003-2011)

<i>Any</i>	<i>Eleccions</i>	<i>Vots</i>	<i>(%)</i>	<i>Representants</i>
2003	Locals	3.309	0,4	4
2003	Autonòmiques	4.892	0,1	--
2007	Locals	12.447	0,4	17
2010	Autonòmiques	75.134	2,4	--
2011	Locals	65.905	2,3	67
2011	Legislatives	59.297	1,7	--

En tot cas, un cop acabat el cicle electoral 2010-2011, la situació de la ultradreta espanyola sembla similar a la viscuda a Alemanya d'ençà dels anys noranta:³⁰ constitueix un espectre polític fragmentat territorialment, sense presència al parlament estatal i amb aliances complexes entre els seus partits. Aquesta tendència vers un escenari similar al d'Alemanya quedaria reflectida en la irrupció el 2007, també en l'àmbit local, d'Espanya 2000 [Esp2000], partit amb seu a València que combina ultraespanyolisme i «blaverisme», i que ha assolit quatre regidors, amb el 0,4% dels vots en aquesta comunitat, i un altre a Alcalá d'Henares (Madrid).

El fet que Esp2000 i PxC hagin concorregut per separat en els comicis legislatius del 2011 indicaria que la recomposició d'aquest espectre ideològic no serà molt fluida. Aquest marc capgirarà l'articulació geogràfica de l'extrema dreta espanyola durant els darrers quaranta anys. L'espectre ideològic s'ha articulats entorn del triangle Madrid-València-Barcelona en els següents termes: Madrid ha conformat el nucli polític dominant, amb discursos poc innovadors; València ha comptat amb una tradició d'«esquadrisme» combatiu amb passarelles polítiques amb el «blaverisme»; i Barcelona ha estat un pol innovador i ideològicament importador d'escassa influència a Madrid. Ara la dinàmica s'ha capgirat i Madrid és incapaç de crear opcions polítiques amb presència institucional significativa, mentre València ha generat una formació modesta i a Catalunya existeix un partit apadrinat per la ultradreta europea. S'ha produït, doncs, un canvi substancial en aquest sector ideològic que ha passat desapercebut i pot tenir importants conseqüències en l'avenir.

La situació de la ultradreta espanyola constitueix un espectre polític fragmentat territorialment, amb aliances complexes entre els seus partits.

El futur és populista?

La conclusió d'aquesta aproximació a l'extrema dreta comporta una reflexió sobre la rellevància del populisme en la política actual, atès que aquest sector ideològic no para de créixer. En aquest sentit, cal recordar que el 2000 es publicà una recerca sobre la nova ultradreta subtitulada *From the Margins to The Mainstream* [Dels marges al corrent principal]³¹ i una dècada després aquest enunciat sembla que s'ha fet realitat, ja que el

El populisme s'escampa per tot l'arc polític, com ha palesat el moviment dels «indignats», portador d'un populisme plebiscitari i antielitista.

populisme s'escampa per tot l'arc polític, com ha palesat el moviment dels «indignats», portador d'un populisme plebiscitari i antielitista: llurs integrants no se senten representats pels polítics electes i s'erigeixen en el «veritable» poble.³²

I és que com assenyala René Cuperus, el populisme ja no resta confinat en l'àmbit de la ultradreta: «El descontentament populista amb la política oficial i amb els efectes de la internacionalització (el neoliberalisme global, la immigració massiva, l'erosió del mecanisme democràtic nacional), percebuts com a molt negatius, s'estén a una gran part de l'electorat i amenaça de capgirar en diversos països els sistemes polítics vigents des de la postguerra. [...] El populisme no és un fenomen marginal o de protesta i prou, sinó un vector polític que està afectant el cor mateix de l'ordre polític de la postguerra».³³

Catalunya n'és una prova, atès que, d'una banda, les cinc grans formacions (CiU, PSC-PSOE, PP, ERC i ICV) perden suport electoral constant, i si el vot a altres opcions als comicis autonòmics del 2003 fou d'un 2,6% als del 2010 ascendí al 17%. D'altra banda, els nous partits (PxC, Candidatura d'Unitat Popular [CUP], Solidaritat Catalana per la Independència [SI], Ciutadans [C's]) aspiren conformar moviments cívics de caràcter antielitista i palesen amb intensitat diversa un triple populisme que la crisi econòmica atia: el protestatari, que recull el clam dels «de baix» contra els «de dalt»; l'identitari o d'afirmació nacionalista (sigui catalana, espanyola o «autòctona» davant la immigració); i el plebiscitari (visible també en els «plebiscits populars» per la independència o l'esmentat moviment dels «indignats»), que reclama una democràcia «horitzontal» i és crític amb el sistema parlamentari actual.

Atenint-nos a aquesta centralitat que adquireix el populisme, podem concloure que potser cal ubicar la nova ultradreta en una cruïlla entre passat i futur: la seva irrupció no hauria representat tant el darrer batec del feixisme com el símptoma inicial d'una deriva populista continental. L'afany de científics socials i mitjans de comunicació d'indagar els seus vincles amb el passat hauria impedit copsar llur caràcter anunciador del futur.

La nova ultradreta podria ser el símptoma inicial d'una deriva populista continental.

NOTES

1 Citat a IGNAZI, P. *Postfascisti? Dal Movimento sociale italiano ad Alleanza nazionale* (Il Mulino, Bolònia, 1994), p. 27.

2 IGNAZI, P. «Les partis d'extrême droite en l'Europe de l'Ouest». Dins: DIVERSOS AUTORS. *Les extrêmes droites en Europe: Le retour?* Actes du colloque du 5 novembre 2010 (Les Cahiers du CE-UIPOF, 53, abril 2011), p. 59-67.

3 BAT YE'OR. *Eurabia: The Euro-Arab Axis* (Madison NJ, Fairleigh Dickinson University Press, 2005).

4 Sobre la importància de la islamofòbia, vegeu especialment: J. P. ZÚQUETE. «The European extreme-right and Islam: New directions?». Dins: *Journal of Political Ideologies* (Octubre 2008), 13 (3), p. 321-344.

5 IGNAZI, P. «Les partis d'extrême droite en l'Europe de l'Ouest». Op. cit., p. 66.

6 MINKENBERG, M. «Le retour du passé? La Droite radicale en Europe de l'Est aujourd'hui». Dins: DIVERSOS AUTORS. *Les extrêmes droites en Europe: Le retour?* Actes du colloque du 5 novembre 2010 (Les Cahiers du CEUIPOF, 53, abril 2011), p. 37-38.

7 MUDDE, C. «Globalización y reacción populista». Dins: VILALTA, L. *La extrema derecha en Europa* (Temas Clave-Historia y Vida, Barcelona, 2002), p. 103-111.

8 A tall d'exemple, vegeu les introduccions al concepte de: PANIZA, F. (comp.). *El populismo como espejo de la democracia* (FCE, Buenos Aires, 2009), p. 9-49; TARCHI, M. *L'Italia populista. Dal qualunquismo ai girotondi* (Il Mulino, Bolònia, 2003), p. 13-36; HERMET, G. *Les populismes dans le monde. Une histoire sociologique XIX-XX siècle* (Fayard, París, 2001), p. 19-52.

9 TAGUIEFF, P. A. «Populismes et antipopulismes: le choc des argumentations». Dins: *Mots*, 55 (juny 1998), p. 5-6.

10 Hem seguit el nostre plantejament de: CASALS, X. *Ultrapatritas. Extrema derecha y nacionalismo de la guerra fría a la era de la globalización* (Crítica, Barcelona, 2003), p. 19-30. Vegeu, però: MUDDE, C. *Populist radical right parties in Europe* (Cambridge University Press, Cambridge, 2007), p. 11-31; HERNÁNDEZ-CARR, A. «La derecha radical populista en Europa: discurso, electorado y explicaciones». Dins: REIS, 136 (octubre-desembre 2011), p. 141-159.

11 MÉNY, Y.; SUREL, Y. *Par le peuple, pour le peuple. Le populisme et les démocraties* (Fayard, La Flèche, 2000), p. 305.

- 12 Sobre les diferències entre ultradreta i feixismes, vegeu: RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, J. L. *La extrema derecha europea* (Alianza, Madrid, 2004), p. 77-80. Sobre Emmen, vegeu: LUVERÀ, B. *Il Dottor H. Haider e la nuova destra europea* (Einaudi, Totí, 2000), p. 187.
- 13 MAYER, N. *Ces Français qui votent FN* (Flammarion, Saint-Amand-Montrond, 1999), p. 302.
- 14 NORRIS, P. *Derecha radical. Votantes y partidos políticos en el mercado electoral* (Akal, Madrid, 2009), p. 167-192.
- 15 Vegeu al respecte: ARZHEIMER, K.; CARTER, E. «Political opportunity structures and right-wing extremist party success». Dins: *European Journal of Political Research*, 45 (3): 2006, p. 419-443.
- 16 MOREAU, P. «La temptació populista de dreta a Europa vista a través del cas de l'FPÖ: estat de cada lloc i interpretació sistèmica». *Papers de l'FRC*, núm. 127 (Fundació Rafael Campalans, Barcelona, 2001), p. 10.
- 17 Sobre les tesis que defugen un mecanicisme en el vot, vegeu: KITSCHOLT H; MCGANN, A. J. *The Radical Right in Western Europe* (The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1997 [1a ed. 1995]), p. 13-19. Sobre el vot ultradretà sense presència d'immigració, vegeu: PERRINEAU, P. *Le symptôme Le Pen* (Fayard, Paris, 1997), p. 145-149.
- 18 Sobre la «lepenització dels esperits», vegeu: PERRINEAU, P. *Le symptôme Le Pen*, p. 33.
- 19 CAMUS, J. Y. *Le Front National. Histoire et analyses* (Éditions Laurens, Paris, 1997 (2a de augmentada), p. 196.
- 20 Seguim TAGUIEFF, P. A: «Antilepénisme: les erreurs à ne plus commettre». Dins: MARTIN-CASTELARNAU (dir.), *Combattre le Front National* (Editions Vinci, Paris, 1995), p. 213-230.
- 21 ALBERTAZZI, D.; McDONNELL, D. «La botte piena e il militante ubriaco. La Lega Nord al governo». Dins: *Trasgressioni*, 46 (gener-abril 2008), p. 25-43.
- 22 SKENDEROVIC, D. «Los partidos populistas de extrema derecha en Suiza: de la marginalidad a la corriente principal». Dins: SIMÓN, M. A. (ed.). *La extrema derecha en Europa desde 1945 hasta nuestros días* (Tecnos, Madrid, 2007), p. 462.
- 23 TAGUIEFF, P. A. «Antilepénisme: les erreurs à ne plus commettre». *Op. cit.*, p. 223-230.
- 24 Sobre aquesta qüestió vegeu: GALLEGU, F. *Una patria imaginaria. La extrema derecha española (1973-2005)* (Síntesis Madrid, 2006); CASALS, X. *La tentación neofascista en España* (Plaza & Janés, Barcelona, 1998); RODRÍGUEZ, J. L. *Reaccionarios y golpistas. La extrema derecha en España: del tardofranquismo a la consolidación de la democracia (1967-1982)* (Madrid, CSIC, 1994).
- 25 Sobre l'evolució recent de la ultradreta espanyola hi ha les cròniques periodístiques de SÁNCHEZ SOLER, M. *Descenso a los fascismos* (Ediciones B, Barcelona, 1998) i CANTARERO, J. *La huella de la bota* (Temas de Hoy, Madrid, 2010). Són interessants les memòries de dirigents: CRESPO, J. *Memorias de un ultra: la historia secreta de la extrema derecha española* (Temas de hoy, Madrid, 2006); MILÀ, E. *Ultramemorias*. Vol. 1 (Eminves, Unión Europea, 2010); SÁENZ DE YNESTRILLAS, R. *Ynestrillas. Crónica de un hombre libre* (Sepha, Madrid, 2006) i *La reconquista del Estado* (Sepha, Màlaga, 2010).
- 26 PxC ha generat diverses aproximacions. Vegeu: RIUS, X. *Xenofòbia a Catalunya* (Edicions del 1984, Barcelona, 2011); ERRA, M.; SERRA, J. *Tota la veritat sobre Plataforma per Catalunya. L'ultradretà Josep Anglada al descobert* (Barcelona, Ara llibres, 2007); HERNÁNDEZ-CARR, A. *El largo ci-*

clo electoral de Plataforma per Catalunya: del àmbit local a la implantación nacional (2003-2011), Working Paper, 300 (ICPS, Barcelona, 2011) i «¿La hora del populismo? Elementos para comprender el "éxito" electoral de Plataforma per Catalunya», *Revista de Estudios Políticos*, 153 (2011), p. 47-74; CASALS X. *Ultracatalunya. L'extrema dreta a Catalunya: de l'emergència del búnker al rebuig de les mesquites (1966-2006)* (L'esfera dels llibres, Barcelona, 2006), p. 379-441 i La Plataforma per Catalunya, la eclosión de un nacional-populismo catalán (2003-2009), Working Paper, 274 (ICPS, Barcelona, 2009). Sobre la dinàmica i els suports electorals, vegeu els dos estudis de MOLINS J. M.; PARDOS-PRADO S. «Il voto di "castigo" anti-immigrazione nelle elezioni comunali in Catalogna», *Quaderni dell'osservatorio elettorale*, 56 (desembre 2003), p. 41-67; «The emergence of right-wing radicalism at the local level in Spain: the Catalan case». Dins: *International Journal of Iberian Studies*, vol. 23, núm. 3 (2010), p. 201-218. Sobre el context polític vigatà de PxC, vegeu: MACIÀ, M. *Vic de l'opulència a la crisi* (La Garriga, Nel·la editors, 2008).

27 Comunicat de premsa de PxC (18/XI/2011).

28 «Manifest pel gir social de PxC» (Vè Congrès de la PxC, 27/III/2011).

29 La primera es resolgué amb el tancament de delegacions del partit fora de Catalunya el 2008 i la segona la constituí l'anunci que féu Anglada de concórrer als comicis legislatius del 2011 arreu d'Espanya i que no es va materialitzar.

30 Vegeu al respecte: GALLEGO, F. *De Auschwitz a Berlín. Alemania y la extrema derecha, 1945-2004* (Plaza & Janés, Barcelona, 2005); MOREAU, P. *Les héritiers du IIIe Reich. L'extrême droite allemande de 1945 à nos jours* (Seuil, París, 1994).

31 HAINSWORTH, P. (ed.). *The politics of the Extreme Right. From the margins to the Mainstream* (Pinter, Londres-Nova York, 2000).

32 Sobre l'autorepresentació dels «indignats» com «el poble» vegeu, per exemple: VELASCO, P. *No nos representan* (Temas de Hoy, Madrid, 2011).

33 CUPERUS, R. «La revolta populista contra la Globalització. Reflexions basades en el "laboratori populista d'Holanda"». Dins: *L'espill*, 38 (tardor 2011), p. 73. Vegeu també: BAU, W. T. *Populisme de droite en Europe: Phénomène passager ou transition vers un courant politique dominant?* (Friedrich Ebert Stiftung-Bureau de París, abril 2011).